

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 13-28
ISSN: 1302-6879

Bir Eğitsel Materyal Olarak Karikatür ve Eğitimde Karikatür Kullanımına Yönelik Kesitsel Bir Değerlendirme
Cartoon As an Educational Material and a Cross-Sectional Evaluation of the Use of Cartoon in Education

- Ali GÖÇER*
- Okan AKGÜL**

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Kayseri / Türkiye.
Prof., Erciyes University, Faculty of Education, Department of Turkish Language Education, Kayseri / Turkey.
gocerali@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6880-2611

** Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Kayseri / Türkiye.
Ph. D. Student, Erciyes University, Institute of Educational Sciences, Department of Turkish Language Education, Kayseri / Turkey.
okan.akgl@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5539-4885

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
01/05/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
21/05/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2020

Atf: Göçer, A. & Akgül, O. (2020). Bir Eğitsel Materyal Olarak Karikatür ve Eğitimde Karikatür Kullanımına Yönelik Kesitsel Bir Değerlendirme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 13-28

Citation: Göçer, A. & Akgül, O. (2020). Cartoon As an Educational Material and a Cross-Sectional Evaluation of the Use of Cartoon in Education. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 48, 13-28

Öz

Bu çalışmada Türkiye'de karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların genel görünümü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda 2000-2020 yılları arasında yapılan akademik çalışmalar; türüne (lisansüstü tez, makale ve bildiri), yayımlandığı yıllara, hedef kitlesine, kullanılan karikatür türüne, araştırma modeline ve ilgili oldukları eğitim alanlarına göre değerlendirilmiştir. Bu çalışma alanyazın taramasına dayalı bir inceleme çalışmasıdır. Çalışmada nitel araştırma kapsamında değerlendirilen doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın verilerine YÖK'ün Ulusal Tez Merkezindeki ilgili tezler ve internetteki arama motorları kullanılarak ulaşılmıştır. Tez, makale ve bildirilerin belirlenmesinde başlığında 'karikatür' ifadesi yer alan ve karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili olan çalışmalar esas alınmıştır. Ulaşılan verilerin analizinde betimsel analiz kullanılarak sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre en çok yüksek lisans çalışmasının gerçekleştirildiği, hedef kitle olarak ortaokul öğrencilerinin seçildiği, yöntem olarak nicel araştırmaların daha çok kullanıldığı, kullanılan karikatürlerin çoğunlukla kavram karikatürü olduğu ve çalışmaların Fen Eğitimine yönelik gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karikatür, eğitim, lisansüstü tezler, bildiriler.

Abstract

In this study, the overall appearance of the work carried out on the use of cartoons as educational material in Turkey is revealed. Accordingly, academic studies made between 2000-2020 were examined according to type (graduate theses, articles and proceeding papers), years of publication, target audience, cartoon type used, research model and educational fields. This study is a review study based on literature review. In this study, the document review method evaluated within the scope of qualitative research was used. The data of the study were reached by using relevant theses in the National Thesis Center of YÖK and search engines on the internet. In the determination of the thesis, articles and presentations, the studies with the phrase "cartoon" in the title and related to the use of cartoons as an educational material were taken as a basis. In the analysis of the data obtained, the results were interpreted using descriptive analysis. According to the findings obtained as a result of the study, it was concluded that most of the graduate study was carried out; secondary school students were chosen as the target audience; quantitative research was used as a method; cartoons used were mostly concept cartoons and the studies were carried out for Science Education.

Keywords: Cartoon, education, postgraduate dissertations, proceeding papers.

Giriş

Türkçeyi etkili bir şekilde kullanarak anlama ve anlatma becerisine sahip aynı zamanda üst düzey düşünebilen bireyler yetiştirilmesi, eğitim ortamlarının düzenlemesiyle ve o ortamlarda kullanılan materyallerle yakından ilgilidir.

Eğitimde materyal kullanımı öğrencilerin amaçlanan hedeflere ulaşmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü etkili bir eğitim materyali, çoklu öğrenme ortamı sağlar, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur, dikkat çeker, hatırlamayı kolaylaştırır, soyut olan konuları somutlaştırır, zamandan tasarruf sağlar ve tekrar tekrar kullanılabilir (Yalın, 2010: 82-90). Bu nedenle etkili bir eğitim materyali, çok uyaranlı bir öğrenme ortamı sağlayarak hedeflenen kazanımlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Görsel materyaller de hedeflenen bu kazanımlara ulaşmayı kolaylaştırabilecek en etkili uyarılardan biridir.

İlk insanlar birbirleri ile iletişim kurabilmek için mağara duvarlarına ilk karikatür örnekleri diyebileceğimiz çizgilerden oluşan resimler yapmışlardır. Günümüzde ise görsel kullanımı neredeyse tüm yaşamımızı sarmış ve sürekli artan bir çeşitlilikle insanlar üzerindeki etkisini artırmaktadır. Sokakta dolaşırken ya da internette gezinirken veya bir kitabın, derginin sayfalarını karıştırırken görsel uyarılarla sıkça karşılaşırız. Bu durum bize görselin, çizginin daha hızlı, daha

etkili ve daha anlaşılabilir bir iletişim yolu olduğunu göstermektedir (Taç, 2005: 77).

Değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte görselin bu gücünden eğitimde de faydalanma ihtiyacı doğmuştur. Öğrencilerin derse aktif katılarak eğlenerek öğrendikleri, düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildikleri bir eğitim ortamı oluşturmada görsel kullanılması önemlidir. Görsel kullanılarak gerçekleştirilen eğitim-öğretimde öğrencilerin derse olan ilgisinin ve katılımının yüksek olduğu, konuları daha iyi kavradıkları gözlemlenmektedir (Örs, 2007: 26). Karikatürler de ders işleme sürecinde yararlanılabilecek en etkili görsel öğelerden biridir. Etkili bir görsel uyaran olan karikatür Türkçe Sözlük'te: "İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim." (TDK, 2005) olarak tanımlanmaktadır. Sever'e göre de karikatür; düşündüren, güldüren, şaşırtan bir uyaran olarak öğrencilerin dilsel becerilerini yaparak - uygulayarak geliştirmelerini sağlayan bir eğitim aracıdır (2007: 65).

Karikatür üç temel öğeden oluşmaktadır: Çizgi, güldürme ve düşündürme (Özer, 1998: 106). Karikatürün güldürme (mizahi) ögesi sayesinde çocukların ilgileri derse çekilebilir. Çünkü çocuklar doğası gereği sürekli eğlence arayışı içerisinde. İlgi süreleri kısıtlıdır ve derslerde dikkatleri çabuk dağılır ve çabuk sıkılırlar. Ancak dersin karikatürlerle işlenmesi onların sıkılmalarını engelleyecek ve daha uzun süre odaklanmalarını sağlayacaktır (Uslu, 2007: 16). Düşündürme ögesi ise öğrencilerin karikatürde yer alan ileti üzerine düşüncelerini, yorum yapmalarını ve çıkarımlarda bulunmalarını sağlayarak düşünsel becerilerini (eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı vb.) geliştirecektir. Eğitim ortamlarında karikatürün bu öğeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış, öğrencilerin gülmesine, düşünmesine ve düşlemesine imkân tanıyan, karikatürlere yer verilmelidir.

Karikatürler içerdikleri anlam bakımından dört farklı başlıkta incelenebilirler: Editöryal (siyasi) karikatür, sanat karikatürü (humoristik desen), mizahi karikatür ve kavram karikatürleri. Editöryal (siyasi) karikatürler, günlük basında düzenli ve sürekli olarak yayınlanan ve güncel siyasetle bağlantılı konuların sıklıkla işlendiği karikatürlerdir (Turan, 2012: 4). Mizahi karikatürlerde güldürme amacı birinci plandayken sanat karikatürlerinde güldürme amacı ikinci planda yer alır ve daha çok düşündürmeye yönelik çizilirler (Özer, 1998: 47). Sanatsal nitelikli karikatürlerin en önemli özelliği öğrencilerin özgürce düşünmesine ve düşlemesine olanak yaratmasıdır (Sever, 2007: 64). Eğitimin en önemli hedefleri arasında da karşılaştığı bir olay ya da bir durum karşısında düşünebilen ve sorgulayan bireyler yetiştirmek yer almaktadır (Uslu, 2007: 16). Bu nedenle eğitim ortamında sanatsal

karikatür kullanımı öğrencilerin olaylar karşısında yorum yapmalarına ve çıkarımda bulunmalarına imkân tanıyarak yaratıcı, yansıtıcı ve eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünsel becerilerini daha da geliştirecektir. Kavram karikatürleri ise günlük olayları gösteren karikatür tarzı çizimlerdir. Bu tarz karikatürler bilimsel konulara alternatif bakış açıları ortaya koyar ve karikatür karakterleri ile öğrencileri tartışmaya davet eder (Keogh vd., 1998: 219).

Eğitim ortamında karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanılmasının sağlayacağı katkılar şu şekilde özetlenebilir (Uslu, 2007: 15; Kleeman, 2006: 146; Çer, 2017: 5-7; Sever, 2007: 222-229);

- Karikatürler etkili bir motivasyon aracıdır. Öğrencinin ilgisini ve dikkatini derse yönlendirir.
- Öğrenme – öğretme sürecini çok uyaranlı bir ortama dönüştürür.
- Anlama ve anlatma becerilerinin kullanılması için doğal uygulama ortamları yaratır.
- Öğrencileri hayal güçlerini kullanmaya teşvik eder. Bu sayede öğrenciler duygu ve düşüncelerini yaratıcı yollarla anlatma olanağını bulur.
- Demokratik bir kültür ortamının oluşmasına katkı sağlar.
- Ezbersiz eğitimin gelişmesine katkı sağlayarak öğrencilerin düş ve düşünce üretmesine olanak tanır.
- Yorumla açık bir sanat oluşu her öğrencinin farklı yorumlarda bulunarak düşüncelerini ifade etmelerini sağlar.
- Öğrencilerin sanata olan ilgilerini artırmanın yanında estetik beğeni düzeyi ve farkındalık oluşturmaya katkıda bulunur.
- Toplumsal olaylara karşı bakış açısını geliştirir ve öğrencilerin daha bilinçli hâle gelmesine katkı sağlar.
- Karikatüre ilgi duyan ve bu konuda yeteneği olan çocukların keşfedilmesine yardımcı olur.
- Dersin dikkat çekme, geliştirme ve değerlendirme bölümlerinde kullanılarak nitelikli bir ders süreci oluşturur.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili 2000 – 2020 yılları arasında yapılan ve araştırmacılar tarafından ulaşılan akademik çalışmaların; türüne (lisansüstü tez, makale ve bildiri), yayımlandığı yıllara, hedef kitlesine, kullanılan karikatür türüne, araştırma modeline ve ilgili oldukları eğitim alanlarına göre genel görünümünü ortaya çıkararak

değerlendirmek ve bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlamaktır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır: Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların;

- a. türlerine göre dağılımı nasıldır?
- b. yıllara göre dağılımı nasıldır?
- c. kullanılan karikatür türlerine göre dağılımı nasıldır?
- ç. Hedef kitlesine göre dağılımı nasıldır?
- d. tercih edilen yönetime göre dağılımı nasıldır?
- e. ilgili oldukları eğitim alanlarına dağılım durumları nasıldır.

Bu araştırma, karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını içeren 2000 – 2020 yılları arasında yapılan ve araştırmacılar tarafından ulaşılan akademik çalışmalar (tez, makale, bildiri) ile sınırlı tutulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını içeren akademik çalışmaların değerlendirilmesinin amaçlandığı bu araştırma alanyazın taramasına dayalı bir inceleme çalışmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan “İnceleme Formu” kullanılmıştır. Hazırlanan bu form iki Türkçe eğitimi uzmanına sunulmuş ve uzman görüşü sonucunda formun çalışmanın amacına uygun olduğu görülmüştür. Hazırlanan form beş bölümden oluşmaktadır. Bunlar; araştırmanın künyesi (yılı, yazarı, başlığı), araştırmada kullanılan karikatür türü, araştırmanın hedef kitlesi, araştırmanın modeli ve araştırmanın ilgili olduğu eğitim alanıdır.

Çalışmanın verilerine YÖK’ün Ulusal Tez Merkezindeki ilgili tezler ve internetteki arama motorları kullanılarak ulaşılmıştır. Tez, makale ve bildirilerin belirlenmesinde tam metnine ulaşılabilen, başlığında ‘karikatür’ ifadesi yer alan ve karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili olan çalışmalar esas alınmıştır. Başlığında karikatür ifadesi yer almayan ancak çalışma içerisinde diğer

materyal ve yöntemlerle birlikte karikatürün de yer aldığı çalışmalar araştırmaya dahil edilmemiştir. Son tarama 24.04.2020 tarihinde yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için betimsel analiz kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Bu doğrultuda ilk olarak verilerin hangi tema altında toplanacağı belirlenerek betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra, oluşturulan bu tematik çerçeveye veriler toplanarak işlenmiştir. Sonraki aşamada elde edilen bulgular tanımlanarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında Türkiye’de karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımına ilişkin 2000 – 2020 yılları arasında yapılan toplam 262 akademik çalışmaya (lisansüstü tez, makale ve bildiri) ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında 262 akademik çalışmanın türlerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Karikatürün Eğitsel Bir Materyal Olarak Kullanımı ile İlgili Yapılan Akademik Çalışmaların Türlerine Göre Dağılımı

Tür	Frekans	Yüzde
Yüksek Lisans Tezi	122	46.56
Doktora Tezi	10	3.81
Makaleler	79	30.15
Bildiri	51	19.46
Toplam	262	100

Tablo 1 incelendiğinde 2000 – 2020 yılları arasında karikatür başlığını içeren 122’si yüksek lisans, 10’u doktora, 79’u makale ve 51’i bildiri olmak üzere toplam 262 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Yapılan akademik çalışmalarının büyük bir bölümü yüksek lisans (%46.56) tezlerinden oluşmaktadır. Doktora tezlerinin oranı %3.81, makalelerin oranı %30.15 ve bildirilerin oranı ise %19.46’tır.

Tablo 2. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların türlerinin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Çalışmanın Türü				Toplam
	Yüksek Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	
2019	36	-	4	7	47
2018	11	1	9	6	27
2017	12	-	9	8	29
2016	5	1	10	5	21
2015	4	1	7	6	18
2014	7	-	8	9	24
2013	11	1	9	-	21
2012	4	3	7	5	19
2011	4	1	4	-	9
2010	9	-	4	3	16
2009	7	-	4	1	12
2008	4	2	2	-	8
2007	6	-	-	1	7
2006	2	-	1	-	3
2005	-	-	1	-	1
Toplam	122	10	79	51	262

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan 262 tez ve makalenin yıllara göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını içeren ilk çalışmaya 2005 yılında rastlanılmıştır. 2005 yılında karikatürle ilgili tez ve bildiri çalışması yer almazken sonraki yıllarda tez ve bildiri çalışmalarının da yapıldığı görülmektedir. Ulaşılan sonuçlara göre yapılan çalışmaların düzenli olmasa da genel olarak arttığı gözlemlenmektedir. 2005 – 2020 yılları arasında en çok akademik çalışmanın 47 çalışma ile 2019 yılında, en az çalışmanın ise 1 çalışma ile 2005 yılında hazırlandığı görülmektedir. 2000-2005 yılları arasında herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için tabloda yer verilmemiştir.

Tablo 3. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmalarda kullanılan karikatür türleri

Karikatür Türleri	Yüksek Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	Toplam	
					f	%
Siyasi (Editöryal) Karikatür	1	-	1	-	2	0.76
Mizahi Karikatür	5	-	3	-	8	3.05
Sanat Karikatürü (Humoristik desen)	8	-	12	3	23	8.77

Kavram Karikatürleri	103	10	52	40	20	78.2
Belirtilmemiş	-	-	7	7	14	5.34
Birden fazla	4	-	2	1	7	2.67
Ders kitabı inceleme	1	-	2	-	3	1.14
Toplam	122	10	79	51	26	100
					2	

Tablo 3 incelendiğinde akademik çalışmalarda en yaygın kullanılan karikatür türünün kavram karikatürleri (%78.24) olduğu görülmektedir. Kavram karikatürler 262 bilimsel çalışmanın 205'inde kullanılmıştır. Kavram karikatürlerinden sonra en çok kullanılan karikatür türü ise yirmi üç çalışma ile sanatsal karikatürler (%8.77) olmuştur. Mizahi karikatürler sekiz kez (%3.05), siyasi karikatürler ise iki (%0.76) kez kullanılmıştır. On dört çalışmada (%5.34) çalışmaya konu olan karikatürün türü belirtilmemişken yedi çalışmada (%2.67) birden fazla karikatür türüne yer verilmiştir. Üç çalışmada (%1.14) ise ders kitaplarında karikatüre yer verilme durumu incelenmiştir.

Tablo 4. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların hedef kitlesine göre dağılımı

Hedef Kitle	Yüksek Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	Toplam	
					f	%
Okulöncesi öğrencileri	1	-	1	-	2	0.76
İlkokul öğrencileri	10	-	6	6	22	8.39
Ortaokul öğrencileri	91	8	45	31	175	66.79
Ortaöğretim Lisans Öğrencileri (eğitim fakültesi)	13	1	6	-	20	7.63
Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler	4	-	10	11	25	9.54
Ön lisans öğrencileri	1	-	-	-	1	0.38
Lisans öğrencileri (eğitim fak.) ve ilkokul öğrencileri	-	1	-	-	1	0.38
Diğer	1	-	9	1	11	4.19
Toplam	122	10	79	51	262	100

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların hedef kitlesine göre dağılımı incelendiğinde yapılan çalışmaların en fazla ortaokul (f=175- %66.79) öğrencilerine yönelik olduğu görülmektedir. Çalışmaların %9.54'ü (f=25) lisans öğrencileriyle (eğitim fak.), %8.39'u (f=22) ilkököl öğrencileriyle ve %7.63'ünün ortaöğretim öğrencileri ile gerçekleştirildiği görülmektedir.

Okulöncesi öğrencileri (f=2), ön lisans öğrencileri (f=1) ve yabancı dil olarak Türkçe öğrenen (f=5) öğrencilerle gerçekleştirilen çalışmaların sayısı ise oldukça yetersizdir. Bir doktora çalışması ise hem lisans öğrencileri hem de ilkököl öğrencileri ile birlikte gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların araştırma modellerine göre dağılımı.

	Yüksek Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	Toplam	
					f	%
Nitel	17	1	39	30	87	33.20
Nicel	77	8	36	20	141	53.81
Karma	28	1	4	1	34	12.97
Toplam	122	10	79	51	262	100

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan tüm bilimsel çalışmaların araştırma modellerine göre dağılımı incelendiğinde nicel araştırmaların (f=141, %53.81) daha çok tercih edildiği görülmektedir. Nitel araştırma yöntemini kullanan çalışma sayısı seksen yedi (%33.20), karma yöntem kullanılarak hazırlanan çalışma sayısı ise otuz dört (%12.97) tür.

Akademik çalışmalar türlerine göre ayrı ayrı incelendiğinde ise yüksek lisans ve doktora çalışmalarında nicel araştırma modelinin, makale ve bildirilerde ise nitel araştırma yöntemlerin daha çok tercih edildiği görülmektedir.

Tablo 6. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların ilgili oldukları eğitim alanları.

	Yüksek Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	Toplam	
					f	%
Fen Eğitimi	66	7	32	28	133	50.76

Sosyal Bilimler Eğitimi	19	1	21	6	47	17.93
Matematik Eğitimi	19	-	9	7	35	13.35
Türkçe Eğitimi	8	1	8	6	23	8.77
Sınıf Eğitimi	2	-	5	4	11	4.19
İngilizce Eğitimi	3	-	2	-	5	1.90
Diğer*	5	1	2	-	8	3.05
Toplam	122	10	79	51	262	100

* Bu başlık altında Din Eğitimi, Görsel Sanatlar Eğitimi, Beden Eğitimi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Felsefe Eğitimi ve Okulöncesi Eğitime yönelik gerçekleştirilen çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 6 incelendiğinde karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların yarısından fazlasının Fen Eğitimi (f=133, %50.76) alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunu sırasıyla Sosyal Bilimler Eğitimi (f=47, %17.93), Matematik Eğitimi (f=35, %13.35), Türkçe Eğitimi (f=23 %8.77), Sınıf Eğitimi (f=11, %4.19) ve İngilizce Eğitimi (f=5, %1.90) izlemektedir. Matematik, İngilizce ve Sınıf Eğitiminde ise karikatür kullanımına yönelik doktora tezi hazırlanmamıştır.

Sonuç ve Tartışma

Son yıllarda gelişen teknolojiye bağlı olarak eğitimde materyal kullanımı konusunda bir çeşitlilik yaşanmaktadır. Geleneksel ders araç-gereçlerinin yerini görsel yanı ağır basan materyaller almaktadır. Bu materyaller eğitimde hedeflenen kazanımlara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde öğrencinin ilgisini derse çekerek öğrencilerin sıkılmadan eğlenerek öğrenmesine, dilsel ve düşünsel becerilerinin bir bütün olarak geliştirilmesine ve öğrencilerde estetik bir kaygının oluşmasına imkân sunacak en etkili görsel uyaranlardan biridir karikatür. Bu nedendir ki karikatür, araştırmacılar tarafından üzerimde durulması gereken önemli bir eğitsel materyaldir.

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili 2000 – 2020 yılları arasında yapılan akademik çalışmalardan elde edilen verilerden yola çıkarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Yapılan çalışmaların türlere göre dağılımı incelendiğinde çalışmaların büyük oranda yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı görülmektedir (f=122, %.46.56). Makalelerin oranı %30.15, bildirilerin oranı %19.46, doktora tezlerinin oranı ise %3.81'dir. Farklı eğitim alanlarında gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaların incelendiği araştırmalarda da yüksek lisans tezlerin nicelik olarak doktora tezlerinden fazla olduğu belirtilmiştir (Yağmur-Şahin, Kana ve Varışoğlu, 2013; Doğru, Gençosman, Ataalkın ve Şeker, 2012; Tarman, Acun ve Yüksel, 2010; Tereci ve Bindak, 2019). Bu durum, üniversite bünyelerinde yüksek lisans programlarının doktora programlarından sayıca fazla olması ile açıklanabilir. Oysa ele aldığı konuyu bilimsel ölçütler dahilinde derinlemesine inceleyen ve sonucunda özgün öneriler sunan doktora tez çalışmaları alana katkı sağlayacak en önemli çalışmalardandır.

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların ilki 2005 yılına aittir. İlk tez çalışması ise 2006 yılında gerçekleştirilmiştir. Akademik çalışmaların bu yıllarda başlamasında, 2005 yılında yapılandırmacı görüşten etkilenerek hazırlanan yeni öğretim programlarının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü yenilenen öğretim programları, eğitim ortamlarında yeni yöntem - teknik ve materyallerin kullanımının önünü açmıştır. Özellikle de yeni Türkçe Öğretim Programı içerisinde Görsel Okuma ve Görsel Sunu başlığı altında karikatürün kendine yer bulması yapılandırmacı görüşten etkilenerek geliştirilen yeni öğretim programlarının bir sonucu olarak görülebilir.

İlk akademik çalışmanın gerçekleştirildiği 2005 yılından 2020 yılına kadar düzensiz de olsa bir artış gösteren çalışmalar 2019 yılı itibariyle en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Son yıllarda eğitimde karikatür kullanımına yönelik çalışmaların sayısında bir artış görülse de yapılan bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu artış, bazı eğitim alanı (Fen eğitimi) ve karikatür türlerinde (kavram karikatürü) yoğunlaşmakta diğer eğitim alanları ve karikatür türlerine yansımamaktadır.

Gerçekleştirilen akademik çalışmalar türlerine göre incelendiğinde yüksek lisans tezi düzeyinde en çok çalışma (f=36) 2019 yılında, doktora tezi düzeyinde (f=3) 2012 yılında, makale düzeyinde (f=10) 2016 yılında ve bildiri düzeyinde ise (f=9) 2014 yılında olduğu görülmektedir. Görsel öğelerin ve karikatürün eğitim ortamında kullanılmasının önemi ve sağlayacağı katkılar bilinmesine rağmen bu

konuda yapılan çalışmalar özellikle de doktora düzeyinde yeterli seviyede değildir.

Çalışmada kullanılan karikatürler içerdikleri anlam bakımından incelediğinde en çok kullanılan karikatür türünün kavram karikatürü olduğu görülmektedir. Gerçekleştirilen çalışmaların %78.24'ü kavram karikatürlerinden oluşmaktadır. İncelenen çalışmalarda kavram karikatürüne bu denli çok yer verilmesinde gerçekleştirilen çalışmaların yarısından fazlasının (%50.76) Fen eğitime yönelik olmasının etkili olduğu söylenebilir. Kavram karikatürleri ilk kez Fen Eğitime yönelik olarak 1990'lı yıllarda Brenda Keogh ve Stuart Naylor tarafından geliştirilmiş (Balım, İnel ve Evrekli, 2008: 192) ve bugüne değin sıklıkla Fen Eğitime yönelik çalışmalarda kullanılmıştır.

Kavram karikatürlerinden sonra en çok kullanılan tür sanat karikatürü (f=23) en az kullanılan ise siyasi (f=2) karikatürlerdir. Sanat karikatürleri gerçekleştirilen akademik çalışmalarda en çok kullanılan ikinci karikatür türü olmasına rağmen kullanım oranı (% 8.77) oldukça azdır. Oysa sanat karikatürleri yazısız olması ve içerisinde bir ileti barındırması sebebiyle öğrencilerin düşünmesine ve düşlemesine imkan tanıyarak onların dilsel ve düşünsel becerilerin gelişimine katkı sunacaktır.

Akademik çalışmalar örneklem grubu açısından incelendiğinde en çok çalışmanın ortaokul öğrencilerine (f=175, %66.79) yönelik olduğu görülmüştür. Örneklem grubu seçiminde araştırmacılar, ortaokul öğrencilerinin ardından lisans öğrencilerini (eğitim fak.) (f=25, %9.54) çalışmalarına hedef kitle olarak seçmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmalarda hedef kitle olarak daha çok öğrenci ve öğretmen adaylarının seçilmesinin sebebi, eğitim alanında öğrenci ve öğretmen adaylarının odak grup olmaları ve alanda çalışma yapan araştırmacıların kolaylıkla ulaşabilecekleri çalışma gruplarına yönelmeleri olabilir (Doğru, Gençosman, Ataalkın ve Şeker, 2012:61). Ancak ilkokul ve ortaöğretim öğrencileri de araştırmacıların kolaylıkla ulaşabilecekleri çalışma grupları içerisinde yer almasına rağmen araştırmacılar tarafından yeterince tercih edilmemiştir.

Örneklem olarak en az tercih edilen grup ise ön lisans (f=1, %0.38) öğrencileri olmuştur. Yine bir çalışma ise lisans öğrencileri ve ilkokul öğrencilerine yönelik gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlere yönelik hiçbir çalışmanın olmaması ise düşündürücüdür. Çalışmalarda daha çok öğrenciler üzerinde karikatürün etkisi araştırılmaya çalışılırken öğretmenlerin karikatür türünü ne derecede tanıdıkları ve bu türü sınıflarında kullanıp kullanmadıklarına yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Oysa sınıfta karikatür kullanımından önce öğretmen karikatürü ve türlerini tanımalı, derslerinde kullanabileceği karikatürü

seçebilecek ve onu etkili bir materyal olarak kullanabilecek yetkinlikte olması gerekmektedir.

Araştırma modellerinin analizi ile elde edilen bulgulara göre 2000 - 2020 yılları arasında karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını içeren çalışmalara genel olarak bakıldığında nicel araştırma yönteminin (f=141, %53.81) ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacılar, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında nicel yöntemleri tercih ederken makale ve bildirilerde ise nitel yöntemleri tercih etmişlerdir. Karma yöntem ise üç araştırma modeli içerisinde en az tercih edilen (f=34 %12.97) yöntem olmuştur. Elde edilen bu bulguların, Çiltaş, Güler ve Sözbilir (2012), Göktaş ve diğ., (2012)'nin çalışmalarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Selçuk ve diğ., (2014:449) alanyazında nicel çalışmaların çok olmasını hızlı, kolay ve rahat örnekleme ulaşabilme, daha kolay ve daha kısa sürede verileri toplama ve yorumlama durumu ile açıklanabileceğini belirtmişlerdir.

Nicel çalışmaların sayıca çok olmasında araştırma kapsamından incelenen çalışmaların yaklaşık yarısının (%50.76) sayısal bir alan olan fen eğitimine yönelik olması da etkili olabilir. Tok ve Cebesoy (2019) tarafından 2008-2018 yılları arasında Fen bilgisi öğretmenlerine yönelik yapılan tez çalışmalarının incelediği araştırmada da benzer şekilde nicel çalışmaların yoğunlukta (%48) olduğu görülmüştür.

Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımı ile ilgili yapılan akademik çalışmaların yarısından fazlasını fen eğitimi (f=133, %50.76) alanına yönelik yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Göktaş ve diğ (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonucuna göre de Türkiye’de yapılan eğitimsel araştırmaların büyük bölümünü fen eğitimi alanında yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Eğitimde karikatür kullanımı deyince akla daha çok kavram karikatürün gelmesi ve kavram karikatürlerinin ilk olarak fen eğitimine yönelik olarak geliştirilmiş olması çalışmaların fen eğitiminde yoğunlaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Oysa diğer eğitim alanlarında da farklı karikatür türlerinden etkili bir şekilde yararlanılabilir. Özellikle sosyal bilimler ve Türkçe eğitiminde sanat karikatürünün kullanımı öğrencilerin düşünsel becerilerini (eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı vb.) geliştirerek eğitimde hedeflenen kazanımlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

Gerçekleştirilen 132 tez çalışmasından 9 (8 yüksek lisans, 1 doktora) tanesi Türkçe eğitimi ile ilgilidir. YÖK’ün Ulusal Tez Merkezinde araştırma verilerin son elde edildiği tarih itibariyle 2005 – 2020 yılları arasını kapsayan dönemde Türkçe eğitimi alanında yapılmış 1640 çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkçe eğitiminde karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını konu edinen sadece

9 tez çalışmasının olması Türkçe eğitiminde karikatürden yeterince faydalanılmadığını göstermektedir. Göçer ve Akgül (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da Türkçe öğretmenlerin eğitim ortamında karikatürden yeterince faydalanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanımını içeren akademik çalışmalar incelendiğinde gerçekleştirilen çalışmaların; daha çok yüksek lisans tezi türünde olduğu, yıllara bağlı olarak düzenli olmasa da bir artış gösterdiği, karikatür türü olarak kavram karikatürü kullandığı, ortaokul öğrencilerine yönelik olduğu ve nicel araştırma modelinin kullanılarak Fen eğitimi konusuna yönelik gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Öneriler

1. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar türü olarak daha çok yüksek lisans tezi ve makale şeklindedir. Bu nedenle alana daha çok katkı sağlayacağı düşünülen doktora düzeyinde çalışmaların sayısı artırılmalıdır.
2. Karikatürün eğitsel bir materyal olarak kullanılmasını içeren çalışmalar ağırlıklı olarak Fen eğitimine yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar farklı eğitim alanlarını kapsayacak şekilde artırılabilir. Özellikle Türkçe eğitiminde karikatür kullanımına yönelik akademik çalışmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü karikatür kullanılarak gerçekleştirilen Türkçe eğitiminde, öğrencilerin dil becerilerinin geliştirilmesinde ve dil bilgisi kurallarının sezdirilmesinde karikatürlerle desteklenen metinler çok uyarıcı bir öğrenme ortamı oluşturarak hedeflenen kazanımlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.
3. Çalışmaların hedef kitle olarak daha çok ortaokul öğrencilerine yönelik olması diğer hedef kitlelerde var olan sorunların tam olarak incelenip aydınlatılamamasına neden olabilir. Bu sebeple diğer hedef kitleleri de kapsayacak çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Özellikle de öğretmenleri konu edinen çalışmaların yapılması öğretmenlere karikatür türünü tanıtmak ve derslerde kullanımını yaygınlaştırmak açısından önemlidir.
4. Çalışmaların yarısından fazlasının nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Nitel araştırmalar “algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik” gerçekleştirilen araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Bu nedenle karikatürün eğitim ortamında ve belli bir süreç içerisinde kullanımını bütüncül ve derinlemesine inceleyen nitel

çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Ayrıca araştırma problemini kapsamlı ve çok boyutlu incelemek amacıyla nitel ve nicel çalışmaların birlikte kullanıldığı araştırma (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 322) olarak tanımlanan karma çalışmaların da sağladığı bu avantajından dolayı sayısı artırılmalıdır.

5. Ulaşılan çalışmalarda en yaygın kullanılan karikatür türünün kavram karikatürleri (%78.24) olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar diğer karikatür türlerini kapsayacak şekilde artırılmalıdır. Özellikle, içerisinde bir ileti barındıran, öğrencilerin özgürce düşünmesine ve düşlemesine imkân tanıyan sanat karikatürlerini kullanan çalışmaların sayısı artırılmalıdır.

Kaynakça

- Balım, A. G., İnel, D. ve Evrekli, E. (2008). Fen Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Sorgulayıcı Öğrenme Becerileri Algılarına Etkisi. *İlköğretim Online*, 7 (1), 188–202.
- Çer, E. (2017). *Karikatürlerle Türkçe öğretimi*. Ankara: Eğitim Kitap Yayınları.
- Çiltas, A., Güler, G. ve Sözbilir, M. (2012). Türkiye’de Matematik Eğitimi Araştırmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (1), 565-580.
- Doğru, M., Gençosman, T., Ataalkın, A. N. ve Şeker, F. (2012). Fen Bilimleri Eğitiminde Çalışılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Analizi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9 (1), 49-64.
- Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M., Sözbilir, M. (2012). Türkiye’deki Eğitim Araştırmalarında Eğilimler: Bir İçerik Analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (1), 443-460.
- Göçer, A. ve Akgül, O. (2019). Türkçe Öğretmenlerinin Dil Eğitiminde Ortam Tasarımı ve Materyal Kullanımı Yeterliklerinin Değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 837- 856
- Keogh, B., Naylor, S. ve Wilson, C. (1998). Concept Cartoons: A New Perspective on Physics Education. *Physics Education*, 33 (4), 219-224.
- Kleeman, G. (2006). Not Just for Fun: Using Cartoons to Investigate Geographical Issues. *New Zealand Geographer*, 62 (2), 144-151.
- Örs, F. (2007) Eğitim ve Karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 26-28.

- Özer, A. (1998). *Kuramsal ve uygulamalı karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M., ve Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39 (173), 430-453.
- Sever, S. (2007a). Öğretim Ortamının Estetik Uyararı: Karikatür. H. Efe (Hazırlayan). *Görsel Metinden Yazısal Metne Metinler Arası İlişki: Karikatür ve Edebiyat* içinde (s.61- 71). İzmir: İlya Yayınevi.
- Sever, S. (2007b). Türkçe Öğretiminde Sanatsal Bir Uyarın Olarak Karikatürün Kullanılması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi VI. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu*. (s. 222-229). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taç, A. (2005). Karikatür; Öğrencinin Yaratıcılığını, Duyarlılığını, Öğrenme İsteğini, Estetik Anlayışını Geliştirecektir. *Hürriyet Gösteri Dergisi*, “Yeni Eğitim Sisteminde Karikatürün Yeri” Özel Sayı, 275, 77-78.
- Tarman, B., Acun, İ., ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilimler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (3), 725-746.
- TDK (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Terci, A., ve Bindak, R. (2019). 2010- 2017 Yılları Arasında Türkiye’de Matematik Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 40- 55. DOI: 10.21666/muefd.485737
- Tok, G., Cebesoy, Ü.B. (2019). Fen Bilgisi Öğretmenleri İle Gerçekleştirilen Tez Çalışmalarının Eğilimi: Bir İçerik Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 22 – 53.
- Turan, M. O. (2012). Gazetelerde Yayınlanan Siyasi Karikatürlerin Göstergebilimsel Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimleri Örneği. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7 (2), 1-19.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 15-18.
- Yağmur-Şahin, E., Kana, F. ve Varışoğlu, B. (2013). Türkçe Eğitimi Bölümlerinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Araştırma Eğilimleri. *International Journal of Human Sciences*, 10 (2), 356-378.
- Yalın, H. İ. (2010). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.